

funkcionarje in uradnike, ki so jih po prevratu zamenjali s slovenskimi. Ob tolikšnem številu gesel so manjše napake le obrobne značaja. V ediciji so objavljene tudi fotografije članov vseh sedmih poprevratnih slovenskih vlad.

Arhivski svetnik Peter Ribnikar je z integralno objavo 204 zapisnikov sej Narodne vlade SHS v Ljubljani in Deželni vlad za Slovenijo 1918-1921, z uvodno študijo, opombami in registri, v treh knjigah, ki obsegajo nad 1300 strani, opravil pomembno nalogo pri objavljanju arhivskih virov za slovensko zgodovino med vojnama, za uspešno založniško dejanje pa zasluži priznanje Arhiv Republike Slovenije. S to edicijo so neposredno prek virov osvetljena poprevratna prizadevanja za oblikovanje slovenske državnosti ter tedanje državnotvorne sposobnosti najvišjih oblastnih organov v Sloveniji na izvršilnem in uredbodajnem področju. Je pa tudi dragocena spodbuda za bodoče delo pri izdajanju virov. Dosedanje objave, na nekatere smo opozorili tudi v uvodu, so upravičile svojo potrebnost in uporabnost za raziskovalno delo in za krepitev zgodovinskega spomina širše javnosti. Za dokumentarno osvetlitev prevladujočih slovenskih avtonomističnih prizadevanj v prvi Jugoslaviji bi bilo koristno nadaljevati izdajanje sejnih zapisnikov ljubljanske in mariborske oblastne skupščine 1927-1928 ter banskega sveta Dravske banovine 1931-1941. Enako temeljita kot za dvajseta leta bi bila potrebna tudi objava državnopravnih programov slovenskih političnih subjektov od kraljeve diktature leta 1929 do aprilske vojne 1941, prav tako pa bi bili zanimivi prikazi nekaterih značilnosti slovenskega gospodarskega, socialnega in kulturnega razvoja med vojnama z različnimi arhivskimi in publiciranimi viri.

Miroslav Stiplovšek

Gabriel Gorodetsky, *Grand Delusion. Stalin and the German Invasion of Russia*. Yale University Press, New Haven and London 1999, XVI, 408 strani.

Avtor Gabriel Gorodetsky je profesor katedre Samuela Robina za rusko in vzhodnoevropsko zgodovino na Univerzi v Tel Avivu. Gorodetsky izhaja iz presoje, da je izid spopada med Nemčijo in SZ "zapečatil zavezniško zmago nad nacistično Nemčijo", česar danes, desetletje po koncu hladne vojne, pravzaprav nihče resno ne zanika. Opozarja pa, da je "uradni sovjetski kult Velike domovinske vojne", ki je služil Stalinu, Hruščevu in drugim komunističnim voditeljem, rodil zgodovino te vojne kot "bizaren koktejl dejstev, ponaredkov, predvsem pa izpuščanj". Najhujša izpuščanja sta v rokah sovjetskih zgodovinarjev pretrpela obdobje pakta Ribbentrop-Molotov (kratko RM-pakt) 1939-1941 in katastrofalni začetni potek vojne.

Nedvomno drži, da se Gorodetsky prvi ali najbolj opira na arhivsko gradivo, ki ga je vsemu dosedanjemu razpravljanju, tudi posovjetskemu "revizionističnemu", močno primanjkovalo. Poleg arhivov velikih sil po svetu in arhivov za njegove probleme pomembnih manjših držav (tudi jugoslovanskega) je največ zajemal iz

vrste šele zdaj dostopnih arhivov v Rusiji: ministrstva za zunanje zadeve, vojske, vojaške obveščevalne službe, državne varnostne službe, predsedstva in še drugih. Gostota in pluralni značaj referenc k besedilu navajata k prepričanju, da gre za znanstveno trdno utemeljeno delo. Naj že na začetku omenim dva vtisa, ki izhajata iz tega obilja podatkov in argumentov. Prvi je, da odnos med Hitlerjem in Stalinom ni slonel na koordiniranju trdneje izdelanih konceptov, drugi pa, da v Stalinovi zunanji politiki v začetku svetovne vojne, vse do 22. junija 1941, antifašizem ni imel opredeljujoče vloge, temveč da je ta politika slonela na tradicionalnem pojmovanju interesov Rusije oz. Sovjetske zveze kot velesile in zelo malo na revolucionarnih ciljih. Ta zunanja politika se je opirala na stare izkušnje carske Rusije, močno celo na izkušnjo krimske vojne pred skoraj stoletjem! Glede njenega revolucionarnega duha pa je najbrž zelo točno tisto v knjigi navedeno opažanje Ernsta Weizsäckerja, interpretira klasične nemške geopolitične doktrine v berlinskem zunanjem ministrstvu, ko je mnenje, da je likvidacija Sovjetske zveze Nemčiji potrebna za red v Evropi, odbijal z vprašanjem: "Zakaj pa bi se [SRusija] ne smela tu blizu nas še kar naprej pariti v svojem vlažnem [Šnevnatljivem] boljševizmu? Dokler ji vladajo birokrati sedanjega tipa, se je te dežele treba bati manj kot v carskih časih. Po mojem ni ugodno prenašati vojno v kraje, kjer bo oddaljenost oslabila naše sile. Zasedba Rusije nam ne bi pridobila niti žita."

Gorodetsky se okvirno spoprijemlje s podobo RM-pakta 1939 "kot najbolj očitnem in najbolj neposrednem vzroku druge svetovne vojne". Neposredno ugovarja dokumentaciji iz leta 1985 oz. njej sledeči knjigi "Ledokolja" (Ledolomlec) V. Rezuna, nekdanj člana sovjetske vojaške obveščevalne službe GRU, s psevdonimom V. Suvorov (angl. prevod, V. Suvorov, *Icebreaker: Who started the Second World War*, London 1990). Ta prikazuje Sovjetsko zvezo v juniju 1941 bolj kot napadalca kakor pa kot žrtev napada, in trdi, da je Stalin hotel spremeniti drugo svetovno vojno v splošno revolucionarno vojno za svetovno oblast in da je zato 1939-1941 pripravljaval revolucionarno vojno proti Nemčiji. Začela naj bi se 6. julija 1941, a naj bi jo bil Hitler s svojim napadom 22. junija 1941 prestregel. Tu gre še za Rezunovo podtezo, da je Stalin že RM-pakt zasnoval kot sprožilec obrata, ki bi vojno spremenil v revolucionarno.

V predgovoru Gorodetsky opozori, kako je ta "Suvorovov mit" sovpadel in se vključil v sloviti nemški "Historikerstreit", ko so v tej polemiki nekateri avtorji uporabili Suvorova v podporo tezi, da je bila politika nacistične Nemčije racionalna in legitimna. Kajti, če je Stalin resnično hotel "osvoboditi" Srednjo Evropo, potem Hitlerjev napad na Sovjetsko zvezo, po mnenju profesorjev Ernsta Nolteja, Hoffmana, Maserja in Posta, ni bil zgolj nekakšna strateško nora izpeljava njegovega ideološkega načrta iz knjige "Mein Kampf", temveč avtentičen "prestrezni udarec" v smislu nemških geopolitičnih interesov ter sploh obramba Nemčije in civiliziranega zahodnega sveta pred Stalinovim režimom. Avstrijski zgodovinar Ernst Topitsch, navaja Gorodetsky, pa je šel še dlje. V knjigi "Stalin's War" je drugo svetovno vojno sploh presodil kot "v bistvu sovjetski napad na zahodne demokracije, pri čemer je Nemčija služila le za vojaški nadomestek" zahoda samega.

Spopad presoj nekoliko spominja na veliko, nikoli za vse razrešeno polemiko o vojni krivdi za prvo svetovno vojno, le da so zdaj v ospredju razpravljanj ideološki in ne toliko imperialistični motivi. Slovenci lahko opazimo, da teza Suvorova rahlo

zadeva tudi vprašanje o značaju ustanovitve Osvobodilne fronte kot "protiimperialistične" ter da nekoliko osvetljuje tudi znamenito tezo, da KPJ-KPS z začetnjem NOB ni hotela drugega kot le revolucijo. Kaj natanko prispeva, tega v tem poročilu ne ugotavljam, ni pa niti v tem nujno kratkem besedilu tega težko zaznati, posebej v vrsticah, ki se nanašajo na Kraljevino Jugoslavijo.

Argumentacijo knjige predstavljam le v nekaterih glavnih črtah. Osnovna je teza, da je Stalin za kronski dosežek RM-pakta štel to, da je Sovjetski zvezi bolj omogočil strogo nevtralnost, kakor pa jo zavezal Nemčiji. V času igrane vojne ("phoney war") je bil prepričan, da je Sovjetski zvezi s tem paktom zagotovil zahodno in severno mejo, pogled pa se mu je obračal k Balkanu, k morskim ožinam in na Daljni vzhod, k Ohotskemu morju in Kurilskim otokom. Na britanski strani je bil po mnenju Gorodetskega izhodiščni koncept - pred Churchillovim prevzemom vlade - fatalističen: izključeval je možnost sodelovanja z Rusijo za trajanja vojne. Tu so pričakovali, da se bo RM-pakt sprevrgel v vojaško zavezništvo med Nemčijo in Rusijo. Angleži sami so v tem času dvakrat spravili Sovjetsko zvezo na rob vojne z Britanijo: med finsko vojno in takrat, ko so hoteli, še skupaj s Francozi, bombardirati Baku. Slednje je preprečila nemška zasedba Norveške, Danske in Francije. Daleč v leto 1940 je bolj kot nemška nadmoč Stalina skrbelo britansko obvladanje Mediterana (sindrom krimske vojne). RM-pakt je tukaj zagotavljal Sovjetski zvezi donavsko ustje in obvladanje severnega črnomskega obrežja. Toda nemška zmaga v Franciji je omajala Stalinovo samozavest. Takrat se je poskusil zavarovati na Balkanu z oporo na Mussolinijevo Italijo! (Kaj bi to pomenilo za Slovence, se med zgodovinarji menda še nihče ni vprašal.) Vendar se je ta morala prikloniti širjenju nemškega vpliva na jugovzhod in sama napasti Grčijo z vsemi znanimi nasledki, vključno z jugoslovanskim.

Prvi neposredni udarec svojim špekulacijam je Stalin doživel 30. avgusta 1940, ko je Hitler izključil Sovjetsko zvezo iz dunajske arbitraže, ki je določila nove meje Madžarske in Romunije, ob tem tudi Bolgarije. S takšnim postopkom je Rusiji izpodkopal položaj velesile. Molotov je tedaj v spomenici nemškemu veleposlaniku obtožil Nemčijo, da je s tem dejanjem kršila določila RM-pakta. Nemčija je temu nasproti trdila, da Sovjetska zveza ne izpolnjuje zadovoljivo svojih dobav, ki so Nemčiji potrebne za vojskovanje. Gorodetsky meni, da že to jemlje prepričljivost tezi, da je bil senzacionalni obisk Molotova 12. in 13. novembra 1940 v Berlinu namenjen sklepanju zarote s Hitlerjem o razdelitvi sveta. Tudi dokumenti ne potrjujejo takšne teze. Stalinova navodila so se glasila: poudarjati posebni interes Sovjetske zveze za Balkan in za ožine, interes njene varnosti. Ni pa mogoče zanikati namere, piše Gorodetsky, da bi se ta varnost dosegla z aneksijo ozemelj, s kaj malo ozira na posamezno suverenost. Gorodetsky očita dosedanjim analizam tega obiska, da so zanemarile ostro nemško-sovjetsko rivalstvo na Balkanu, ki se je tedaj kazalo. Molotov je zavračal z nemške strani ponujene široke in nedoločne dogovore o delitvi interesnih območij. Namesto tega je - v smislu Stalinovih sprotnih navodil - terjal konkretna zagotovila za sovjetsko navzočnost v Bolgariji in na Bosporju. Brez tega da ne more biti pristopa Sovjetske zveze k Trojnemu paktu, o čemer je pravzaprav bila beseda. Hitler je Sovjetski zvezi nakazoval možnost prodora na Indijski ocean (Perzijski zaliv) in možnost nedoločne revizije statuta morskih ožin. Toda Stalin je izrecno nasprotoval dogovarjanju o delitvi britanskega imperija. To si je zamišljal kot vprašanje za

mirovno konferenco, ki Sovjetske zveze ne bi izključevala, četudi se vojne sploh ne bi udeležila. Gorodetsky meni: "Hitlerjevo približevanje k sklepu, da sproži napad na Sovjetsko zvezo, je bilo jasen rezultat nespravljalivosti, ki so jo kazali Rusi, ko je šlo za opredelitev, kaj štejejo za bistveno varnostno potrebo na Balkanu." Čeprav dokumenti govore, da je Hitler Stalinu še dopuščal možnost, da spremeni svojo politiko, je Stalinovo ravnanje v bolgarski zadevi še po berlinski konferenci "končno zapečatilo usodo Rusije". Gorodetsky se pri tem skliče tudi na pričevanja Ribbentropa in Göringa v Nürnbergu, izrecno pa na nemški dokument o interni Hitlerjevi izjavi, dani na tej točki berlinskih pogovorov, češ da ni "absolutno gotov", da bi skupni načrti za razkosanje britanskega imperija "bili uresničljivi." ("Hitler seems to have lost all interest in the talks at that point, indicating that 'he was not ... absolutely sure' whether the joint plans for the dismemberment of the British Empire 'could be carried out'"). Vsekakor pa vidimo, da se je s takšnimi pogovori Stalin tedaj prek Molotova podajal na skrajni rob prepada.

"Od berlinskih pogovorov naprej je bil Stalin razdvojen med željo, da Nemčiji prepreči prodor do ožin, in strahom, da ne bi kakršnokoli druženje z Britanci na Balkanu izzvalo Nemcev ter da Britanci tega ne bi izkoristili za svoj namen zaplesti Rusijo v vojno", pravi Gorodetsky in ugotavlja, kako se je Stalin zavedal šibkosti Rdeče armade po čistkah. V zvezi s tem navaja podatke o njegovih direktivah sovjetskemu armadnemu vodstvu za leto 1941. Ker se je zavedal obsega nemškega premeščanja sil na vzhod, se je krčevito trudil okrepiti Rdečo armado za pomlad 1941. V tem okviru so bile januarja 1941 dvakrat prirejene generalštabne igre, obakrat s predpostavko nemškega napada. Vodja vojske Georgij Žukov je spomladi 1941 razvijal obrambne načrte in pripravljal ukrepe za utrditev novodobljenih zahodnih meja Sovjetske zveze. Vendar je Stalin ob tem še vedno videl edino rešitev v začasnem sporazumevanju z Nemčijo in ni verjel, da bi mu s pomirjevanjem Nemčije ne moglo iti po sreči. V prepričanju, da hoče Churchill le zvleči Sovjetsko zvezo v vojno zaradi olajšanja nemškega pritiska na Britanijo, ni storil ničesar za primer, ko bi se izkazalo da se je glede obnašanja Nemčije zmotil. Prijateljska pogodba z Jugoslavijo ni bila osorna zavrnitev Hitlerja, kot se je dozdej domnevalo. Dramatična sovjetsko-jugoslovanska pogajanja so bila podrejena obojestranski želji, ogniti se vojni, ne pa pripravljati učinkoviti odpor Hitlerju. Ravno jugoslovanska epizoda, tj. nepričakovano bliskoviti zlom te države pod nemškim udarom, je tu označila nekakšno razpotje: poslej hoče dati prednost vojaški pripravi.

Poglavje o reagiranju sovjetske državne in vojaške politike na dogajanje v Jugoslaviji in v zvezi z njo je za nas posebno zanimivo. Hitlerjev pritisk na jugoslovansko vlado za takojšnji pristop k trojnemu paktu je bil izzvan s stiki sovjetskih vojaških dejavnikov z jugoslovanskimi častniki, ki so se začeli že konec septembra 1940. Sovjetska stran je računala na nastajajoči razcep med vladno politiko in vojsko v Beogradu in delovala je - tudi prek navodil Kominterne Titu - proti pristopu Jugoslavije k trojnemu paktu. Veliko upanja so sovjetskim vojakom zbudile manifestacije 27. marca 1941, a tudi Stalin jih je vzel na znanje kot nepričakovano novo možnost. A ne kot možnost za večjo odločnost nasproti Hitlerju, ampak kot dejstvo, ki utegne Hitlerja odvrniti od širjenja nemškega vojskovanja na Balkan. Sam vladni udar Dušana Simovića je Moskvo presenetil in je poskušala preprečiti, da bi postal povod za širjenje vojaškega spopada. Gorodetsky navaja zapis v

dnevniku Dimitrova z dne 29. marca 1941, kako mu je Molotov naročal za Kominternu, naj se cestne demonstracije prekličijo. "Tito je dobil navodilo, naj pazi na nedisciplinirane britanske vojne hujskače in velikosrbske šoviniste, ki s svojimi izzivanji potiskajo deželo v vojaški pokol", piše Gorodetsky in pojasnjuje, da je Stalin očitno upal obnoviti nihajoče ravnotežje sil z ohranitvijo suverenosti Jugoslavije, tako da bi ne postala "strelivo v rokah britanskih imperialistov, in tudi ... (njeni državljani) ne postali sužnji nemških in italijanskih agresorjev". Gorodetsky opira ta navedek na dokument jugoslovanske KP z dne 30. marca 1941, shranjen v Arhivu Jugoslavije. Sledi obsežen prikaz sovjetsko-jugoslovanskih pogajanj za sklenitev "pogodbe o prijateljstvu in nenapadanju" med državama, ki je bila končno podpisana šele v prvih urah 6. aprila, ko je napad na Jugoslavijo že stekel, in so jo zaradi boljšega vtisa antedatirali na 5. april 1941. Stalin se je ogibal temu, da bi bilo sklenjeno vojaško zavezništvo (k čemur so se nagibali sovjetski generali) in je celo skušal raven "prijateljstva" znižati na "nevtralnost". Tudi med jugoslovanskimi pučisti je vladala razdvojenost o tem, kakšne narave naj bo druženje s Sovjetsko zvezo. A ves pričakovani dosežek pogodbe je bil izničen z bliskovitim zlomom odpora proti napadu osi. Sovjetska zveza (predvsem vojska) je pričakovala, da se bo Jugoslavija vojaško upirala vsaj mesec dni, če ne dva, in da bo potem nastopilo še gverilsko vojskovanje. Ostal je le mit o odločenosti v zadnjem hipu, da se zavrne naval nacistične Nemčije.

Pobeg Rudolfa Hessa 12. maja 1941 v Britanijo je ključen za razumevanje sovjetskega obnašanja pred bližajočim se nemškim napadom. Britanci so ga obveščevalno zavajajoče prikazovali, da bi odvrnili Stalina od upov na sporazumevanje z Nemčijo in da bi se odločil svoje sile pridružiti britanskim. Učinek v Kremlju pa je bil le še večji sum, da je vir intrig v Londonu, vseh z namenom, da zapletejo Sovjetsko zvezo v spopad, ki pa vsaj ta čas še ni neogiben. V ta kontekst umešča Gorodetsky vprašanje o direktivi Žukova z dne 15. maja 1941, ki ima osrednjo vlogo v dokazovanju "revizionistov", da je Stalin leta 1941 nameraval začeti napadalno (revolucionarno) vojno za osvojitve srca Evrope, kar pa naj bi Hitlerjev napad preprečil. Gorodetsky prikazuje stvar na podlagi dotlej neuporabljenih virov in pride do drugačnih sklepov. Direktiva Žukova tega datuma je res vsebovala misel o prestreznem udarcu Nemčiji, toda ni izvirala od Stalina. Dokument ne nosi ne njegovega podpisa niti z inicialkami izkazanega soglasja. In že naslednji dan je Žukov izdal novo direktivo, tokrat od Stalina podpisano, ki pa govori o obrambni razvrstitvi Rdeče armade v anticipaciji nemškega napada. Prav ta direktiva je z manjšimi spremembami ostala v veljavi do 22. junija 1941, dne nemškega napada. K ugotovitvi tega dejstva dodaja Gorodetsky svojo analizo prve, kočljive, enodnevnne direktive Žukova. Pojasnjuje, da tiči njen izvor v pretanjeno domišljjeni doktrini "operativne umetnosti" dveh "čudovito talentiranih generalov" - Tuhačevskega in Triandafilova - iz sredine 30-tih let, ki je vsebovala idejo udara v zaledje nemške koncentracije, kar pa naj bi imelo namen zmesti nemški napadalni razpored in je bilo obrambne narave.

Splet raznih vplivov je še v začetku junija zavajal Stalina k domnevi, da se med Londonom in Berlinom - tudi pod vplivom ZDA, ki silijo h končanju vojne ob žrtvovanju Rusije - pripravlja neka ureditev odnosov, ki bi Hitlerju dovolila proste roke na vzhodu. Toda vedel je, da za vojaški spopad še nima moči in se je zato raje oklepal teorije, da v Nemčiji obstaja razcep med Hitlerjem, ki naj bi še naprej

vztrajal na ugodni poziciji, pridobljeni z RM-paktom, in med bojaželnimi nacisti, povezanimi z ambicijami armade. Stalina je to prepričanje paraliziralo prav do 22. junija. In še tega dne je bil pripravljen verjeti, da Wehrmacht izziva vojno brez Hitlerjevega pooblastila. Dva tedna je trajalo, da je dojel zmotnost svojega računa (nanj se pač nanaša naslov knjige) in šele po prestanem živčnem zlomu je zmozel obrat k "veliki domovinski vojni". Stalinovo zmotljivost vidi Gorodetsky tudi kot refleks njegovega avtoritativnega vladanja. Lahko pripomnimo, da se z njegovim delom potrjuje tista presoja, ki jo je že leta 1961 izrekel A. J. P. Taylor: "Po učbenikih zgodovine je ta Šsovjetska] politika bila pravilna. V njej pa je tičala vendarle huda napaka: sovjetski državniki so s tem, ko so sklenili pisno pogodbo [ŠRM-pakt], zapadli, kakor pred njimi že zahodni državniki, v zmoto, da bo Hitler mož beseda ... Stalin je očitno mislil, da pogodba ne bo pomenila samo kratkega manevra, ampak da bo veljala za dolgo dobo. To je čudno, a ne nenavadno. Ljudje, ki so sami brez predsodkov, se pogostoma pritožujejo, če jih drugi prevarijo ..."1

Gorodetsky v sklepu razmišlja, kakšne bi bile alternativne možnosti Stalinove politike od 1939 naprej in pri tem posebej poudarja, kako so bili vsi igralci v tej "veliki igri", kakor jo je tisti čas Stalin sam imenoval, presenečeni spričo obsežnosti nemškega vojaškega uspeha v Franciji in na Balkanu. Še prej ko se je svetovna vojna sploh začela, pa je Stalin presojal, da se bo komaj v letu 1943 Sovjetska zveza zmožna enakovredno srečati z Nemčijo, če bi jo ta napadla. "Še bolj verjetno je celo," končuje Gorodetsky svojo knjigo, "da je izhajal kar iz upanja, da se bo Rusija vojni sploh ognila in da bo požela sadove mirovne konference, katere snidenje je predvidel nekje za pozno 1941. leto."

Kakšen bi res bil politični zemljevid Evrope v takem primeru? Po rezultatih do tedaj že vojskovane, a še za nikogar dobljene niti zgubljene vojne. In posebej, kaj bi bilo s Slovenci na mirovni konferenci, ki se tisti čas ni zgodila, katere rezultati pa bi seveda obstali do danes, če bi se? O tem ugibati je pač lahko le miselna vaja. Naša zgodovinska realnost je posledica nekaterih nespremenljivih dejstev, ki so se zgodila, vseeno, ali so bila nameravana ali naključna. Vsaj na dve takšni dejstvi se je treba Slovencem ozreti. Prvo prikaže letošnja (2001) knjiga Johna Lukacsa o dnevih 24. - 28. maja 1940. To so dnevi, ko je bil Hitler najbližje zmagi v svoji vojni. Britanija takrat vojne ni mogla dobiti. To sta končno dosegli Amerika in Rusija, pravi Lukacs. Toda prav v teh dneh je bil Winston Churchill tisti, ki te vojne ni izgubil. Dosegel je namreč odločitev Britanije, da jo nadaljuje. "Tedaj in tam je rešil Britanijo, Evropo in zahodno civilizacijo."2 In v tem sosledju - lahko dodamo mi - je rešilen za vse te vrednote postal - z odločilnim prispevkom Sovjetske zveze za zmago v vojni proti fašizmu-nacizmu - tudi Stalin. Z vso svojo obotavljivostjo in zmotljivostjo v ciničnih izbirah "velike igre" vred, o katerih zdaj Gorodetsky tako dokumentarno piše. Toda šele konec hladne vojne pred desetletjem (ta konec seveda ni zasluga stalinizma) je mnogim, če ne večini v svetu izčistil obzorje za pogled na to resnico. Kako pa pri nas? Pomembno je opaziti v tej zvezi, da je po 11. septembru 2001 mogel to izkustveno jedro druge svetovne

1 Prim. Janko Pleterski: Stališča do mednarodnih dogodkov leta 1939. V: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1970, št. 1-2, str. 144.

2 John Lukacs: Five Days in London May 1940. Yale University Press, New Haven and London 2001.

vojne uzreti in definirati brez nekdanjih hladnovojnih taktičnih zadržkov sam ameriški predsednik Bush (ki Gorodetskega pač ni bral) in ga tako s svoje strani potrditi. Izrazil ga je na šestdeseto obletnico napada na Pearl Harbour, ko je orisal svoje videnje boja s terorizmom.

Če premislimo njegov govor na ameriški bojni ladji Enterprise, vidimo, da je predsednik George W. Bush najprej ugotovil, da je nekoč vsem skupni sovražnik bil fašizem. Ni ga bilo mogoče umiriti zlepa in treba ga je bilo zato poraziti s skupnim bojem, brez premirja in brez končne nagodbe z njim. Tako je treba tudi danes obravnavati dediče fašizma in fašistov. Ti dediči so terorizem in teroristi, oni so iste zvrsti kot fašisti. Saj kažejo fašističnemu enak prezir za posameznika in imajo fašističnim enaka nora globalna poželenja po oblasti. In na prav enak način bodo tudi obravnavani, napoveduje Bush. Zato bo zmaga nad njimi, po njegovih besedah, "zmaga za ZDA, za naše prijatelje in za stvar svobode".³

Takega izkustvenega jedra druge svetovne vojne - skupnega boja proti fašizmu brez premirja in pogodbe, edino odrešilnega za stvar svobode vseh, četudi za nekatere prej, za druge slej - ni pač nihče čisto natanko predvidel, ne septembra 1939, ne maja 1940, ne aprila in ne junija 1941, niti ni bilo vsem natanko tako vidno maja 1945, v desetletjih hladne vojne pa še celo ne. A samo zato, ker je v poteku zgodovine to jedro bilo takšno in ne drugačno, je svet prispel do tega in takšnega današnjega dne. In smo s svojim dejavnim mestom v tem jedru prispeli do našega današnjega dne tudi Slovenci.

Janko Pleterški

Posebno sodišče : drugi tržaški proces = Tribunale speciale : il secondo processo di Trieste. Opčine : Knjižnica "Pinko Tomažič in tovariši" Slovenskega kulturnega društva Tabor = Opicina : Biblioteca Pinko Tomažič e compagni dell'Associazione slovena di cultura Tabor, 2001, 169 strani, ilustr.

Knjiga je izšla ob 60-letnici ustrelitve obsojenih na drugem tržaškem procesu Viktorja Bobka, Ivana Ivančiča, Simona Kosa, Pina Tomažiča, Ivana Vadnala ter ob 20-letnici Knjižnice Pinko Tomažič in tovariši, Slovenskega kulturnega društva Tabor z Opčin pri Trstu, ki je dvojezično publikacijo tudi založila. Veselimo se izida vsake knjige pri nas, saj je to praznik, ki poudarja našo prisotnost. Obenem je s tem potrjena kulturna navada, da se ob obletnicah izdajo publikacije, ki nas opozarjajo na dogodke iz polpretekle zgodovine. Za vsako tako odločitvijo, ki ni vedno lahko izvedljiva, stoji trdna volja izdajateljev, da določeni dogodki ne smejo

³ "Our war against terror is not a war against one terrorist leader or one terrorist group ... We've seen their kind before. The terrorists are the heirs to fascism. They have the same will to power, the same disdain for the individual, the same mad global ambitions. And they will be dealt with in just the same way. Like all the fascists, the terrorists cannot be appeased: they must be defeated. This struggle will not end in a truce or treaty. It will end in victory for the United States, our friends and the cause of freedom." - George W. Bush: Remarks on the USS Enterprise on Pearl Harbor Day, 7. 12. 2001.